

K obchodním aktivitám rodiny Zebů s jihlavským sukнем v 18. století

BOHUMÍR SMUTNÝ

Město Jihlava se stalo již od 15. století významným výrobním a obchodním soukenickým střediskem Moravy, jehož význam v některých dějinných obdobích tento rámec přesahoval až do rozměrů středoevropských, když se přeměnilo v typicky exportní soukenické město.

Svého prvního vrcholu dosáhla soukenická výroba v Jihlavě na přelomu 16. a 17. století, pak však následoval katastrofální úpadek způsobený událostmi třicetileté války, která těžce postihla město zejména v závěru tohoto válečného konfliktu. Téměř celé století pak trvalo, než zde byla výroba obnovena do původní výše. Teprve od poloviny 18. století, v důsledku nové hospodářské politiky habsburské monarchie snažící se nahradit ve válkách s Pruskem ztracené Slezsko a zejména jeho potenciál v plátenické a soukenické výrobě zvýšením této produkce na území Čech a Moravy, se podařilo jihlavskému cechovnímu soukenictví, vedle vznikajících brněnských soukenických manufaktur, dosáhnout svého druhého vrcholu, kulminujícího v poslední čtvrtině 18. století. Souviselo to s působením tzv. třetí jihlavské soukenické společnosti, vzniklé v důsledku zásahů státních úřadů do struktury tamního soukenického cechu.¹

Nové kapitalistické výrobní vztahy se však začaly utvářet v Jihlavě již v první polovině 18. století, kdy se při vzniku tzv. druhé jihlavské obchodní společnosti na její činnosti nuceně podíleli také jihlavští obchodníci s vlnou a sukny, ta se však v roce 1729 pro jejich odpor rozpadla.²

K nejvýznamnějším a nejsilnějším obchodním domům, které působily v 18. století v jihlavském soukenictví, patřily firmy bratří Josefa Ignáce a Antonína Adolfa Zeba, jejichž majitelé získali z obchodu s jihlavským sukнем nejen značný majetek, ale též povýšení za své zásluhy o jihlavské soukenictví do šlechtického stavu jak císařem Karlem VI., tak jeho dcerou Marií Terezií.

Předky jihlavské rodiny soukeníků a obchodníků se sukny Zebů lze sledovat v jihlavských matrikách od poloviny 17. století. Matyáš Zebo narozený v roce 1661 měl čtyři děti, jež dosáhly dospělého věku; z nich vynikli zejména synové Josef Ignác (1696 - 1765) a Antonín Adolf (1703 - 1768).³ Již v roce 1713, patrně při sňatku Josefa Ignáce

Zeba s Evou Marií Scholzovou, předal Matyáš Zebo synovi uvedenému jako sladovník a obchodník se sukny dům v Horní české ulici v ceně 2 500 zl.⁴ O majetkových poměrech Josefa Ignáce svědčí také smlouva o vzájemném dědění manželů v případě úmrtí jednoho z nich, uzavřená 14. května 1720. Podle této smlouvy disponoval již tehdy Josef Ignác Zebo domem získaným z pozůstalosti po otci Matyášovi a nalézajícím se na horním jihlavském náměstí mezi domem Jindřicha Karla Weckera, doktora medicíny, a domem Johanna Deubela, jenž dříve náležel svob. p. Vraždovi z Kunvaldu, koupený v roce 1714 za 4 500 zl. Dále je uváděna zahrada ležící před Špitálskou bránou a koupená od Judyty Pauspertlové. Josef Ignác se mohl vykázat též hotovostí ve výši 3 000 zl. a do smlouvy byly také zahrnuty klenoty, dukáty, zlaté řetězy, perly, hodiny a stříbro a také zařízení domu, které své manželce daroval nebo ještě bude darovat. Na druhé straně manželka Eva Marie odkazovala svému manželovi vše, co dostala na základě svatební smlouvy od svých rodičů, především částku v hotovosti 5 600 zl. Kromě obou manželů podepsali smlouvu z každé strany dva svědkové. Smlouva byla schválena městskou radou v Jihlavě a zapsána do městských knih 3. září 1720.⁵

Jak možno usuzovat z dalších zachovaných pramenů, rozvinula se obchodní činnost Josefa Ignáce záhy, neboť z roku 1721 existuje záznam o způsobu úhrady dluhu 2 000 zl. ve směnce Josefa Ignáce Zeba Emanuela Bachrachovi, Židovi z Třebíče, za nedodané sukno od jihlavských soukeníků, zanesený do jihlavské pozemkové knihy. Za tento dluh ručil pak Zebo svým majetkem, zejména zahradou na Špitálském předměstí, svým majetkem ručila též jeho žena Eva Marie.⁶

Z Zebových obchodů je pak známo, že např. v červnu roku 1730 vystrojil Disbachův pěší pluk dodávkou suken, boye a punčoch za 8 483 zl. a ke konci téhož roku dodal Paderbornskému pluku nejen sukno a boy, ale též boty a ostruhy za 4 008 zl.⁷

Jeho rozsáhlé obchodní aktivity věnované plukům císařské armády nezůstaly bez odměny, neboť již v roce 1733 byl Josef Ignác Zebo povýšen za své zásluhy o pozvednutí jihlavského soukenictví do šlechtického stavu s predikátem z Breitenau a byl mu také udělen znak císařem Karlem VI. V nobilitačním dekretu se uvádí, že se tak stalo vzhledem k jeho dobrým vlastnostem a dosud prokázanému zájmu o povznesení jihlavské manufakturní výroby suken pro veřejné blaho.⁸ Josef Ignác Zebo zakoupil již 24. dubna 1730 od rytíře Jana Baptisty Minettiho za 18 000 zl. a 100 dukátů klíčného zemskodeskové vý statek Plandry (něm. Breitenau), jenž ležel nedaleko Jihlavy, za zemskou hranicí v Čáslavském kraji, podle kterého také dostal svůj predikát.⁹ Koupě tohoto statku a získání šlechtického titulu jen podpořily společenskou prestiž obchodníka Zeba, jenž se pak pouštěl do dalších velkých podniků.

Podle dochované, ale částečně poškozené smlouvy, uzavřené 13. listopadu 1738 ve Vídni, se Zebo zavázal dodat pěšímu pluku generála svob. p. Filipa Ludvíka Moltkeho do 5. prosince 1738 na 90 kusů perlového jihlavského sukna o délce 19 loket a dále též obyčejné modré sukno a 1 700 kusů párů punčoch. Třetina ceny za tuto dodávku měla být vyplacena Zebovi při podepsání smlouvy, třetina při dodávce suken do Vídně a poslední třetina při převzetí ušitých uniforem plukem. Dodávku pro tento pluk zajišťoval poručík a ubytovatel pluku Johann Michael Gasserer, který již 22. listopadu potvrdil ve Vídni převzetí 154 kusů perlového sukna po 21 zl. a 23 kusů modrého obyčejného sukna po 24 zl.¹⁰ To byl jen příklad jedné z četných zakázek, na kterých se Zebo podílel.

O rozsahu Zebových obchodů se sukny podává přehled údaj z roku 1732, kdy z tehdy vyrobených 10 109 kusů suken v Jihlavě koupil sám Zebo 6 399 kusů, aby je dále prodal vojenským skladům.¹¹ Od roku 1730 měl také Zebo pronajatou barvírnu jihlavského soukenického cechu, kde však jeho dluhy dosáhly za 15 let částky 16 000 zl., přestože platil nízké nájemné. Teprve v roce 1745, po zákroku královského tribunálu, byla tato barvírna opět předána do správy soukenického cechu.¹² Pronájem však Zebovi přinesl za tuto dobu zisk nejméně 50 000 zl., neboť jako nájemce požadoval za barvení po soukenících vyšší poplatky, než jaké platili předtím soukenické společnosti. Např. v letech 1730 - 1736 byl Zebův čistý zisk z barvení udáván v částce 8 934 zl.¹³

O rozsahu dodávek sukna plukům císařské armády, které Josef Ignác Zebo zajišťoval, vypovídá také smlouva z roku 1740, kdy Zebo převzal vybavení pěšího pluku generála polního zbrojmistra hr. Jindřicha Josefa Dauna. Podle záznamu podepsaného velitelem tohoto pluku pplk. svob. p. Stampachem 1. června 1740 bylo Zebovi poskytnuto k jeho vybavení 12 000 zl., které obdržel ve třech čtvrtletních splátkách. Ty sloužily k uhrazení dodávky vyúčtované 20. dubna 1740 v Jihlavě, kdy podle objednávky, uzavřené již 1. prosince 1739 s hr. Daunem ve Vídni, bylo odesláno do Vídně ubytovateli pluku hejtmanu Knollovi z Jihlavy zboží v 18 balících a 5 sudech označených čísly 1 až 23, které obsahovaly: 7 loket červeného jihlavského sukna ponceau (barvy vlčího máku) na výložky pro šikovatele za 21 zl., 129 kusů jihlavského perlového sukna po 20 zl. 30 kr. za 2 644 zl. 30 kr., 144 kusů červeného krepového sukna po 23 zl. za 3 312 zl., 172 kusů červeného podšívkového boye po 9 zl. 30 kr. za 1 634 zl., 1 385 párů punčoch perlové barvy pro mužstvo po 49 1/2 kr. za 1 142 zl. 35 1/2 kr., dále 92 kusů prima plana poddůstojnických klobouků po 1 zl. 12 kr. za 111 zl. 36 kr. a 382 kusů klobouků s bílou lemovkou pro mužstvo po 49 1/2 kr. za 315 zl. 9 kr. Po vyúčtování tato zakázka činila 9 180 zl. 52 1/2 kr. Po srážce slevy ve výši 675 zl. 4 3/4 kr. bylo pak z celkové částky vyúčtováno 17. června 1740 pluku zpátky 1 843 zl. 2 3/4 kr., vyplacených hotově agentem Burianem.¹⁴

Vypuknutí válečného konfliktu habsburské monarchie s Pruskem a jeho spojenci koncem roku 1740 pak přineslo Zebovi nové možnosti uplatnit se svým kapitálem i obchodnickými zkušenostmi v dodávkách výstroje pro rakouské pluky. Není proto divu, že byl již v roce 1741 povýšen panovnicí Marií Terezií do rytířského stavu za pozvednutí obchodu se sukny ve velkém, jakož i za dodávky suken na uniformy císařských pluků a zároveň mu byl udělen inkolát v zemích koruny české. Panovnice tak podle znění dekretu učinila opět s přihlédnutím jak k jeho dobrým vlastnostem a k jeho zájmu o podporu obchodu ve velkém, tak k dodávkám suken na uniformy pro veřejné blaho.¹⁵

Za další příklad nových Zebových obchodů může sloužit smlouva uzavřená 22. září 1745 v Jihlavě, kterou s Josefem Ignácem Zebem podepsal jménem majitele Moltkeho pěšího pluku hejtman Johann Michael Gasserer. Podle této smlouvy měl Zebo dodat do konce měsíce října 1745 9 kusů perlového sukna o délce 19 loket a šířce 1,5 lokte po 25 zl. 30 kr. v celkové ceně 229 zl. 30 kr., 11 loket modrého sukna po 28 zl. v celkové ceně 16 zl. 8 kr., 285 kusů perlového jihlavského sukna o délce 18 loket a šířce 1,5 lokte po 22 zl. v celkové ceně 6 270 zl., 13,5 kusu modrého sukna o stejné délce a šířce po 24 zl. 30 kr. za 330 zl. 45 kr., 177 kusů bílého podšívkového boye o délce 19 loket a šířce 1,5 lokte po 7 zl. 30 kr. za celkovou cenu 1 327 zl. 30 kr., dále 1 050 párů perlových punčoch po 48 kr. za 840 zl., 53 poddůstojnických klobouků bez lemování po 1 zl. 6 kr. za 58 zl. 18 kr. a 290 klobouků pro mužstvo opatřených nitřním lemováním po 54 kr. za

261 zl. Celková částka této zakázky činila 9 333 zl. 11. kr., přičemž měla být uhrazena plukem ve třech stejných splátkách po 3 111 zl. 2/3 kr. První splátka měla být zaplácena při podpisu smlouvy, druhá při dodání materiálu a třetí do konce zimy 1745 až 1746, tedy do dubna roku 1746. Pokud by se tak nestalo, měl pluk z dlužné částky platit od 1. května 1746 Zebovi úrok 5 %.¹⁶

Také v meziválečném období mezi slezskými válkami a válkou sedmiletou pokračovaly Zebovy obchodní aktivity při vystrojování pluků císařské armády připravující se na odvetu proti Prusku, byť se v této době již dostával Josef Ignác Zebo do stále větších finančních potíží.

Jak možno usoudit ze zbytků Zebovy obchodní korespondence, jednal v této době např. s vrchním válečným komisařem Lutterem v Praze. Ten vyzval Zeba v dopise ze 4. ledna 1754, aby předložil seznam zboží, které může opatřit k vystrojení pluků ležících v Čechách.¹⁷ Podle korespondence je zřejmé, že Zebo dodal např. koncem měsíce května 1754 do Vídně 2 200 kusů klobouků pro blíže neurčený pluk hejtmana Felixe, který se na něj též obrátil o pomoc při koupi dobrého páru koní z okolí Jihlavy.¹⁸ Již v roce 1753 pak Zebo jednal s plk. hr. Gaisruggem z pluku posádkou v Žatci o dodávkách punčoch a 2 000 kusů klobouků pro mužstvo¹⁹ a téhož roku mu psal 26. října 1753 plk. Vittelschi ze Znojma a urgoval nejen dohodnutou dodávku 1 200 párů punčoch, ale též zbytku objednávky suken na uniformy, aby jimi mohl opatřit své mužstvo před příchodem zimy ještě počátkem listopadu. Uvedl zde, že nemůže poslat do Jihlavy nikoho k převzetí, doufá však, že zaslané punčochy budou takové kvality, jak bylo dohodnuto.²⁰

Z doby sedmileté války se dochoval dopis plk. hr. Valdštejna Zebovi z 11. ledna 1760, jenž si stěžoval na vážnoucí dodávky suken na uniformy z vojenského magazínu a obrátil se proto na Zeba se žádostí o dodávku bílého a červeného sukna, neboť prý mu bylo známo, že Zebo má stálou zásobu, kterou byl Valdštejn ochoten zaplatit hotově.²¹

I podle těchto zbytků jistě původně rozsáhlé korespondence je zřejmé, že Zebovy obchodní operace byly rozsáhlé a vyžadovaly velký kapitál, zejména tehdy, kdy platby od pluků za dodanou výstroj nepřicházely nebo se opožďovaly. V takových případech se Josef Ignác Zebo dostával do finančních problémů, které pak již byly trvalého rázu. Již v roce 1747 musel např. čelit žalobě Josefa Jajtelese, Žida z Třeště, pro dluh 5 133 zl.²²

Situace Zebova podniku došla postupem doby tak daleko, že zřízená komise královského tribunálu v Brně se musela zabývat splácením dluhů velkoobchodníka Josefa Ignáce Zeba z Breitenau věřitelům v roce 1749. Proto již v roce 1746 musela být z nařízení královského tribunálu zavedena kuratela nad jměním Josefa Ignáce Zeba, kterou provizorně vykonával František Ludvík Grünerberg, jenž měl přitom dbát na zájmy věřitelů. Podle sdělení tribunálu jihlavskému krajskému hejtmanovi hr. Michaelu Althanovi z 30. srpna 1746 měl kurátor Grünerberg rozhodnout o povolení dalších nákupů sukna z pokladny, ve které se momentálně shromáždilo 6 000 zl., a to alespoň za povolení této částky, aby bylo dosaženo při výhodných cenách sukna alespoň nějakého zisku. Krajský hejtman měl také nahlásit do Brna, zda bude Grünerberg dále vykonávat funkci kurátora.²³

Zebova podnikatelská a obchodní činnost, kdy zajišťoval výstroj pro císařské pluky, měla však dobrý vliv na jihlavská řemesla, neboť kromě jihlavských soukeníků se na dodávkách svými výrobky podíleli také punčocháři, kloboučníci a řemenáři ve městě. Tuto skutečnost ostatně potvrdil veřejně v Zebův prospěch na jeho žádost 25. října 1754 i jih-

lavský krajský hejtman v letech 1750 - 1754 Jan Leopold Schmelzdorf. Zebovy obchody přinášely do města peníze, které pak přispívaly k obživě zdejších řemeslníků.²⁴

To bylo v době, kdy Zebově podniku již hrozila krída, kterou se snažil odvrátit, a proto se obrátil na samu panovnici Marii Terezii o podporu. Ve své blíže nedatované žádosti panovnici, která se zachovala v konceptu, v úvodu Zebo uvedl, že již více jak 30 let provozuje pro dobro jihlavské obce a jejích členů velkoobchod s vlnou a sukny; jestliže se nyní dostal do úpadku, nebylo to způsobeno jeho vinou, ale císařskými pluky, jež v minulých válečných letech nedodržovaly lhůty splátek za dodané zboží, a Zebo pak musel ze svého jmění hradit úvěry a úroky, což mu způsobilo nenahraditelné škody. Prosil proto panovnici, aby svojí mocí zakročila u pluků, aby dostal zpátky svoje peníze. V jeho nelehké finanční situaci, kdy dlužil svým věřitelům, ustavil královský tribunál k posouzení jeho aktiv a pasiv vyrovnávací komisi, která zařídila dvě setkání Zebo a jeho věřitelů v Brně. Většina věřitelů prý byla ochotna přistoupit na vyrovnání podle určitého plánu, což mělo být výhodnější řešení situace než soudně vyhlášený proces krídy neboli úpadku, který by stál více peněz a trval by delší dobu, navíc by věřitelé z tohoto procesu příliš nezískali. Proti tomu se však postavili dva největší Zebovi věřitelé, jihlavský postříhačský mistr Jan Jiří Grassl a jeho přítel postříhač z herbersteinského panství Třešť Jan Jiří Schumpeter, kteří prý Zebovým prostřednictvím přišli ke jmění, když je zaměstnával jako faktory svého obchodního podniku, a místo vděčnosti se projeví tak, že požadovali namísto vyrovnání vyhlášení úpadku soudem. Kdyby prý panovnice podlehla takovému tvrdému příkazu, uváděl Zebo, uškodilo by to jen věřitelům. Zebo pak žádal, aby panovnice nedopustila vyhlášení krídy nad jeho jměním a aby mu bylo dovoleno pokračovat dále v obchodování jak pro dobro věřitelů, tak jihlavského soukenictví a jeho výrobců, neboť velkoobchod se sukem přinášel do města peníze. Požadoval také, aby mu byl za jeho dosavadní prokázané věrné služby vydán ochranný list ke svobodnému provozování obchodu s vojenskými dodávkami v Rakousku a v sídelním městě Vídni.

Z dalšího konceptu Zebova listu panovnici je zřejmé, že bylo panovnicí nařizeno královskému tribunálu zřízení vyrovnávací komise a Zebo byl ochoten osobně ve Vídni urychlovat splácení svých aktiv, jakož i dále pozvednout obchod s výstrojí ve prospěch výrobců sukna v Jihlavě a dalších řemeslníků. Dožadoval se však opět k tomu ochranného listu pro rakouské země, který mu byl dříve rakouskou dvorskou kanceláří odmítnut, zatímco česká dvorská kancelář mu vyšla vstříc. Zebo hodlal nadále pokračovat v obchodě s výstrojí, který s velkou námahou přivedl k rozkvětu, přestože mu v této době pluky dlužily na hotovosti již 60 000 zl.²⁵

O Zebově nelehké finanční situaci vypovídá také dochovaný koncept jeho žádosti panovnici o podporu z doby kolem roku 1755, kdy na něj dotírali zejména rakouští věřitelé, kteří požadovali zabavení jeho jmění odhadovaného na 50 000 zl. a také statku Plandry a stříbra a klenotů jeho manželky, zdůvodňující, že Zebova insolventnost byla způsobena jeho nákladným způsobem života, což Zebo považoval za očerňování. Naopak sám dokazoval, že jeho finanční pád nebyl způsoben nehospodárností, nýbrž tím, že erár v době vpádu cizích vojsk, patrně v době slezských válek, nebyl schopen ze své prázdné pokladny vyplácet pluky, takže ty nemohly odvádět své splátky za výstroj Zebovi, který se tak stále více a více zadlužoval, neboť k provozování svého obchodu si byl nucen brát další půjčky, často s úrokem až 9 a 12 %, doufaje, že se časy změní a pluky mu časem dluhy zaplatí. Již v době úmrtí císaře Karla VI. a změně na trůně měl Zebo u císařských

pluků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pohledávky za 150 000 zl., ze kterých mu bylo nejvyšším kancléřem hr. Kinským zapláceno přes jeho protesty jen 40 000 zl., což stačilo jen k pokrytí některých dluhů. V době války, kdy nebylo vůbec snadné získat úvěr, poskytoval pak prý z úcty k panovnickému domu plukům další úvěry a tento jeho vlastenecký zápal bez postranních úmyslů jej prý přivedl až ke ztrátě celého majetku. Prosil proto panovníci o ochranu před věřiteli, jinak by mu nezbyvalo nic jiného než žebrácká hůl, jak doslova uvedl.

Co se týkalo jeho statku Plandry v Čechách, kdy ho jeho věřitelé obviňovali z toho, že jej podvodně převedl na svoji manželku, aby jej nemohli oni zabrat, Zebo dokazoval, že tento statek koupil v roce 1730 za 18 500 zl. a ihned jej převedl na manželku, která na něm zřídila hypotéku, z níž měly být placeny úroky 6 % ze 4 000 zl. nadačního kapitálu jihlavským dominikánům, což bylo také zapsáno do městských pozemkových knih v Jihlavě. Vysvětloval také, že u tohoto statku nebyli žádní poddaní, a proto musel z vlastních prostředků držet koně a dobytek, se kterými obdělával své pozemky, což bylo nutností a ne jak jeho věřitelé uváděli, že se jednalo o jeho přehnanou zábavu a rozkoš. Rakouští věřitelé se také mylně domnívali, že planderský statek náleží k Moravě, a proto se jej domáhali na nesprávném místě, tedy u úřadů v Brně. Když se pak titíž věřitelé domáhali zákroku proti Zebově movitému majetku, zejména stříbru a klenotům, dokazoval Zebo, že nic nevlastní a že veškeré své stříbrné nádoby včetně toho, co zdělila jeho manželka, bylo dáno do zástavy za půjčku 2 000 zl. jihlavské měšťance a vdově Marii Kateřině Kützmgelové, která byla tchyní jeho mladšího bratra Antonína Adolfa, kromě nezbytného cínového nádobí a několika stříbrných lžic, což muselo být schváleno dohlížitelem nad vyhlášenou kridou. Tato Zebova půjčka pak měla sloužit k zaplacení v nejvyšší nouzi se ocitnuvším jihlavským výrobcům sukna. Situace se podle Zebo dala ještě zachránit, kdyby prý mu bylo povoleno zřídit si ve Vídni stálý sklad sukna, odvolávaje se na své zkušenosti a známosti v obchodu se sukny s císařskými pluky, čímž by se také pomohlo městu Jihlavě a jeho zchudlým měšťanům. Z rakouských věřitelů vystupovali vůči Zebovi zvláště aktivně agent dvorské válečné rady Franz Burian a obchodník Dussl. Ačkoliv prý byly Burianovy požadavky takřka zcela uhrazeny, přesto agent prosazoval u zemského hejtmanství na Moravě k zajištění své pohledávky 4 500 zl. zabavení Zebova majetku, takže mu bylo na dobu jednoho roku odňato právo volné dispozice se jměním, avšak ještě bolestnější byla pro Zebo skutečnost, že se to týkalo také jeho skladu suken, který tak mohl být zničen nebo shnit. Naproti tomu aktiva čítající několik tisíc zlatých si měl sám zdlouhavě vymáhat u velkomeziříčských Židů. Ohroženy byly také Zebovy domy a pozemky v Jihlavě, jejichž cena klesala v důsledku zastavení provozování jeho obchodu ve městě. Další nepříjemnost mu pak způsobili rakouští věřitelé tím, že vybrali pro jeho potřebu ze skladu u Kolína 18 000 zl. a zadrželi je.

Závěrem své prosby panovníci zdůrazňoval Josef Ignác Zebo, že jeho věřitelé jej chtějí před ní očernit a představit jako marnotratníka, aby se zmocnili jeho majetku, a prosil jako starý služebník dodávající uniformy císařským plukům a podnikající dnem i nocí nebezpečné cesty ve válečné době, odvolávaje se na vysokou generalitu i prince Karla Lotrinského, o ochranu, aby nebyl takovým neslýchaným způsobem pronásledován a urážen.²⁶

O Zebově rozpoložení v této pro něj nelehké době, kdy odrážel útoky svých věřitelů, svědčí jeho dopis manželce z 26. února 1750, poslaný z Velkého Meziříčí cestou do Brna, ve kterém jí líčí své útrapy při cestování a zároveň se obává o její zdraví.²⁷

Z finančního pádu se však obchodní dům Josefa Ignáce Zeba z Breitenau již nevzpamatoval, neboť v roce 1757 projednávala zemská živnostenská a tovární inspekce (manufakturní úřad) v Brně záležitost likvidace dluhů Josefa Ignáce Zeba z Breitenau u jihlavského soukenického cechu. Zebo zde dlužil za dřívější pronájem barevny 1 392 zl. V jiném případě podle přiloženého vyúčtování právního zástupce jihlavského soukeníka Jana Jiřího Grassla zemského advokáta Valentina Ignáce Lobgesanga se zástupcem zebovské kridy zemským advokátem Antonínem Josefem Sultzbekem dlužil Zebo koncem roku 1756 Grasslovi částku 10 424 zl. 23 kr. 1 d.²⁸ Ještě v roce 1761 dlužil Zebo např. soukenickému cechu v Jihlavě 679 zl. 16 1/4 kr. za barvy spotřebované v barevně. Jednalo se o starou pohledávku ze 30. let, která vznikla při barvení sukna pro wolfenbüttelský pěší pluk.²⁹

V roce 1762 pak bylo z rozhodnutí komise tribunálu na žádost věřitelů 17. února rozhodnuto o prodeji Zebova domu v Jihlavě na náměstí v ceně 5 000 zl. Za 3 500 zl. jej získal Arnošt Perner, nákladník piva a apotekář v Jihlavě. Za prodávající stranu zde byl např. podepsán také jeden z věřitelů, Jan Jiří Schumpeter z Třeště.³⁰

Při úmrtí Josefa Ignáce Zeba z Breitenau 17. září 1765, jenž byl pochován v kostele Povýšení sv. Kříže u dominikánů v Jihlavě,³¹ byl jeho statek Plandry již prodlužen a ve veřejné dražbě dne 6. listopadu 1765 jej získal za 26 000 zl. jeho mladší bratr Antonín Adolf Zebo z Brachfeldu,³² který jej tak zachránil pro rodinu, musel se však zavázat splatit všechny dluhy Josefa Ignáce váznoucí na tomto statku a nebyly to částky malé, neboť podle některých dochovaných potvrzení zaplatil v letech 1766 - 1767 pěti věřitelům částku přes 8 000 zl.³³ Sám pak v roce 1766 musel zaplatit dluh 18 424 zl. 25 kr., které si vypůjčil na koupi statku Plandry od svob. p. Františka Jošta Göldlina z Tieffenau.³⁴

Antonín Adolf Zebo se 9. října 1724 oženil s Marií Kateřinou Kützmögelovou, dcerou významného jihlavského obchodníka se sukny Jana Pavla Kützmögela. Ještě před sňatkem, dne 18. září, byla mezi nastávajícími manželi uzavřena svatební smlouva, která byla 18. listopadu 1724 zapsána do městské knihy. Nevěsta přinesla věno 2 000 zl. na hotovost a do smlouvy bylo také dáno právo potomků manželů dědit po jejich dědovi Janu Pavlu Kützmögelovi.³⁵

Antonín Adolf Zebo byl panovnicí Marií Terezií povýšen 14. července 1760 také do rytířského stavu s predikátem z Brachfeldu, jenž obdržel po vymřelé jihlavské nobilitované měšťanské rodině Heuserů z Brachfeldu, kteří byli příbuznými jeho ženy Marie Kateřiny rozené Kützmögelové.³⁶ Znak udělený Antonínu Adolfovi pak obsahoval též některé prvky ze znaku Heuserů z Brachfeldu.³⁷ Povýšení Antonína Adolfa Zeba bylo zdůvodněno tím, že od roku 1730 vedl spolu se svou ženou firmu svého tchána pod názvem Jana Pavla Kützmögela vdova a dědicové, která prováděla dalekosáhlé obchody s jihlavským sukem do ciziny, získávala z nich pro země monarchie peníze a přispívala tak na císařské daně, zejména ale také zajišťovala obživu pro domácí výrobce suken a podporovala domácí obchod, v čemž panovnicí mnohokrát prokázal Antonín Adolf Zebo své služby.³⁸ S udělením šlechtického titulu obdržel Antonín Adolf Zebo z Brachfeldu také inkolát v Čechách,³⁹ neboť již v roce 1751 mu bylo jako věřiteli předáno pro-

dlužné chotěbořské panství Gustava Hanibala z Operštorfu, které Zebo přivedl k rozkvětu.

Podle dochovaných účetních knih firmy J. P. Kützmögela vdova a dědicové se v letech 1712 - 1736 firma soustředila na obchod se sukny do rakouských a jihoněmeckých měst, především do Vídně, Lince, Štýrského Hradce, Innsbrucku a Bolzana, jakož i do Augsburgu, Mnichova, Norimberku a Řezna.⁴⁰

Marie Kateřina Zebová z Brachfeldu se stala po smrti své matky Marie Kateřiny Kützmögelové univerzální dědičkou a získala její majetek v hodnotě 10 000 zl., který se skládal z domů, pozemků, mlýna, rybníků a lesů, jakož i hostince U černého orla a dále z řady dlužních úpisů, neboť její matka se zabývala půjčováním peněz. Proto mohla Marie Kateřina Zebová v letech 1760 - 1765 uskutečnit několik prodejů domů v Jihlavě jako věřitelka dlužníků v celkové částce 4 600 zl.⁴¹

Antonín Adolf Zebo se však dlouho netěšil ze zachráněného statku Plandry, neboť zemřel 30. března 1768 ve věku 64 let v Jihlavě krátce po své ženě Marii Kateřině, která zemřela 22. března 1768. Oba pak byli pohřbeni v kryptě kostela dominikánů v Jihlavě.⁴² Po jejich smrti zapsali tři pozůstalí synové majetek rodičů v ceně 12 000 zl., skládající se z domů, dvorů, mlýna a pozemků, do městské pozemkové knihy, neboť se rozhodli jej prodat.⁴³

Zatímco Josef Ignác Zebo z Breitenau zemřel aniž zanechal potomků, měl Antonín Adolf Zebo z Brachfeldu tři syny, kteří se dožili dospělého věku. Nástupcem otce v obchodní firmě se stal nejstarší z nich, Jan Pavel Zebo (1728 - 1808), jenž byl od roku 1752 majitelem panství Chotěboř. Jeho babička Marie Kateřina Kützmögelová mu v roce 1746 jako vnukovi připsala dům na náměstí v Jihlavě, zvaný Puklický, v ceně 3 000 zl.⁴⁴

Již za života svého otce se podílel na činnosti firmy Jana Pavla Kützmögela vdova a dědicové, neboť na dotaz komerčního konsesu z dubna 1764 o možnosti zlepšení vývozu moravského sukna do Levanty zřízením obchodní společnosti a skladu suken v Terstu odpověděl 31. července 1764 Johann Gottfried Schöps, krajský subaltern v Jihlavě, že k nejpřednějším obchodníkům se sukny v kraji náležejí Petr Blumschein, Jan Jiří Schum-peter z Třeště a Jakub Procházka z Brtnice a také Pavel Zebo z Brachfeldu. Zatímco první tři obchodníci by se mohli zúčastnit na založení takové společnosti dohromady částkou 15 000 zl., Zebo by se prý mohl zúčastnit částkou 30 000 zl. sám, aniž by jej to zruinova-lo.⁴⁵

Podle dochovaných účetních knih a kopií korespondence z 60. - 90. let 18. století rozšířila firma svá odbytíště ve srovnání s první polovinou 18. století kromě rakouských a jihoněmeckých měst ještě dále, takže byla ve spojení se švýcarskými městy Basilejí, Bernem, Mylhuzami a alsaským Štrasburkem, ale také s Frankfurtem nad Mohanem, Norimberkem, Mohučí, Stuttgartem, Ulmem, Lipskem, jakož i se Salcburkem, Klagen-furtem a Lublaní, kam všude šlo na trhy jihlavské sukno.⁴⁶

Úmrtím Jana Pavla Zeba z Brachfeldu v roce 1808 skončila účast rodiny Zebů na podnikání v jihlavském obchodě se sukny. Protože Jan Pavel neměl potomků, zdělila po jeho smrti panství Chotěboř neterž Jana Nepomucena, dcera nejmladšího bratra Vincence a manželka svob. p. Josefa Jáchyma Vančury z Řehnic, kterému bylo po vymření rodu Zebů z Brachfeldu po meči povoleno císařským dekretem z roku 1810, aby se též psal s predikátem z Brachfeldu. Jejich dcera Marie Bedřiška se v roce 1836 provdala za svob.

p. Jana Josefa II. Dobřenského, a tak se panství Chotěboř dostalo Dobřenským z Dobřenic.

Druhý syn Antonína Adolfa Emanuel (1732 - 1794) po vystudování práv na pražské univerzitě vstoupil do státních služeb, praktikoval u krajského úřadu v Jihlavě a u Česko-rakouské dvorské kanceláře ve Vídni a v letech 1772 - 1794 působil jako krajský hejtman Přerovského kraje v Hranicích. V době nevolnického povstání roku 1775 na Moravě proslul svým tvrdým postupem vůči vzbouřeným sedlákům na hukvaldském panství, kdy neváhal při výsleších nařizovat i bití poddaných.⁴⁷ Ani on ale neměl mužských potomků a jeho dcera Antonie se provdala za Františka Weinera.

Nejmladší, třetí syn Antonína Adolfa Zeba z Brachfeldu Vincenc (1743 - 1810) zdědil po otci statek Plandry a věnoval se zde hospodaření. Za manželku si vzal svob. paní Aloisii Barboru Vančurovou z Řehnic, se kterou měli syna Emanuela, o němž je známo, že studoval na pražské univerzitě, ale zemřel mlád, a dcery Janu Nepomucenu, provdanou za svob. p. Josefa Jáchyma Vančuru z Řehnic, a Aloisii Marii, provdanou za svob. p. Emanuela Schirndingera ze Schirndingu. Protože dcera Aloisie Marie zdědila po otci statek Plandry, dostal se sňatkem do rukou Schirndingerů a posléze prostřednictvím dcery Emanuela a Aloisie Schirndingerových stejného jména Aloisie do rukou Dobřenských, když si Aloisie Schirndingerová vzala za manžela svob. p. Václava Petra II. Dobřenského z Dobřenic.⁴⁸

Podnikání rodiny Zebů v soukenictví a v obchodě se sukny spadalo do údobí protoindustrializace v našich zemích, kdy se někteří obchodníci či podnikatelé pomocí svého nabytého majetku a zásluh o rozvoj výroby a obchodu domohli i šlechtických titulů a mohli si pak zakoupit zemskodeskové statky. Životní příběhy bratrů Zebových jsou toho dostatečným důkazem. Josef Ignác Zebo z Breitenau se pustil do rozsáhlých, ale často riskantních operací s dodávkami výstroje plukům císařské armády, které slibovaly velké zisky, ale nakonec způsobily jeho pád zaviněný nesolventností zákazníků. Antonín Adolf Zebo z Brachfeldu se věnoval méně nápadné, avšak přesto rozsáhlé obchodní činnosti s dodávkami suken vyráběných jihlavskými soukeníky do ciziny, ve které ještě pokračoval též jeho syn Jan Pavel. Pro podnikatele a velkoobchodníky v této době bylo též typické, že část svého získaného kapitálu tezaurovali do půdy a jen málokterí pak kontinuálně navázali na rozvoj továrního průmyslu v dalších generacích rodu. V prvním desetiletí 19. století však rodina Zebů vymírá po meči a souhlasně s tím napoleonskými válkami končí období velké prosperity jihlavského cechovního soukenictví. To muselo v následujících desetiletích ustoupit progresivnější tovární výrobě, která se na Moravě formovala zejména v Brně, ale i v dalších oblastech (Telč, Náměšť nad Oslavou), avšak již s pomocí jiného kapitálu a jiných výrobních metod a zkušeností.

POZNÁMKY

- 1 O vývoji jihlavského soukenictví do poloviny 18. století viz František MAINUŠ, *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*, Praha 1960, s. 57 - 81.
- 2 Přehled literatury k jihlavskému soukenictví viz Ladislav HLADKÝ, *Jihlavský obchod se soukenickými výrobky v 16. - 18. století*, Z dějin textilu 6, 1984, s. 105 - 119.
- 3 Moravský zemský archiv (dále jen MZA) v Brně, R 67 Sběrka matrik, matrika narozených far-ností u sv. Jakuba v Jihlavě, č. 6 402.

- 4 Státní okresní archiv (dále jen SOkA) v Jihlavě, Městská správa Jihlava do roku 1848 - Úřední knihy a rukopisy (dále jen MS Jihlava), inv. č. 408 - pozemková kniha z let 1712 - 1730, fol. 99.
- 5 MZA v Brně, G 301 Rodinný archiv (dále jen RA) Dobřenských, inv. č. 1 089, též SOkA Jihlava, MS Jihlava, kniha svatebních smluv inv. č. 530, fol. 144 - 146.
- 6 MZA v Brně, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 092; též SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 408, fol. 654.
- 7 MZA v Brně, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 132.
- 8 Tamtéž, A 12 Akta šlechtická, kart. 89.
- 9 Tamtéž, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 091.
- 10 Tamtéž, inv. č. 1 093.
- 11 Tamtéž, B 1 Gubernium, sign. T 10c.
- 12 Tamtéž, sign T 10g.
- 13 Tamtéž, sign. I 15 - 39.
- 14 Tamtéž, G 196 RA Daunů, inv. č. 465, kart. 53.
- 15 Tamtéž, A 12 Akta šlechtická, kart. 89.
- 16 Tamtéž, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 093.
- 17 Tamtéž, inv. č. 1 115.
- 18 Tamtéž, inv. č. 1 110.
- 19 Tamtéž, inv. č. 1 111.
- 20 Tamtéž, inv. č. 1 124.
- 21 Tamtéž, inv. č. 1 126.
- 22 Tamtéž, inv. č. 1 094.
- 23 Tamtéž, inv. č. 1 096.
- 24 Tamtéž, inv. č. 1 099.
- 25 Tamtéž, inv. č. 1 098.
- 26 Tamtéž, inv. č. 1 097.
- 27 Tamtéž, inv. č. 1 140.
- 28 Tamtéž, B 10 Komerční konses, sign. J 3 1757.
- 29 Tamtéž, J 20 1761.
- 30 SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 410 - pozemková kniha 1751 - 1764, fol. 666 - 667.
- 31 MZA v Brně, E 67 Sběrka matrik, č. 6 512.
- 32 Tamtéž, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 146.
- 33 Tamtéž, inv. č. 1 148 - 1 152.
- 34 Tamtéž, inv. č. 1 147.
- 35 SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 530 - kniha svatebních smluv, fol. 240 - 243.
- 36 MZA v Brně, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 141.
- 37 Srov. Zdeněk JAROŠ, *Jihlavská měšťanská heraldika*, I. část, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd společenských VI, 1988, s. 127 (nepag.) a IV. část, VSV, oddíl věd společenských IX, 1994, s. 104.
- 38 MZA v Brně, A 12 Akta šlechtická, kart. 89.
- 39 Tamtéž, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 142.
- 40 Tamtéž, inv. č. 1 196.
- 41 SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 410 - pozemková kniha 1751 - 1764, fol. 525, 526, 534, inv. č. 411 - pozemková kniha 1764 - 1775, fol. 65.
- 42 MZA v Brně, E 67 Sběrka matrik č. 6 512.
- 43 SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 411, fol. 233.

- 44 SOkA Jihlava, MS Jihlava, inv. č. 409 - pozemková kniha 1730 - 1759, fol. 746.
- 45 MZA v Brně, B 10 Komerční konses, sign. T 13 1763.
- 46 Tamtéž, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 1 177 - 1 179, 1 197, 1 199 a 1 200.
- 47 Tamtéž, B 1 Gubernium, sign. U 36/8; dokument otištěn in: *Prameny k nevolnickému povstání v Čechách a na Moravě v r. 1775*, Praha 1975, dok. č. 1 544.
- 48 MZA v Brně, G 301 RA Dobřenských, inv. č. 435, 1 412.

ZEBOVÉ Z BREITENAU A BRACHFELDU

Matyáš Zebo

* 7. 2. 1661

oo Anna Rosina

František Leopold

* 4. 10. 1694

Jihlava

Josef Ignác

* 3. 3. 1696

Jihlava

+ 17. 9. 1765

Jihlava

oo Eva Marie

Schulzova

1713

František

* 1. 10. 1697

Jihlava

+ ?

oo Marie Veronika

Siglová

26. 11. 1714

Anna Marie

* 26. 7. 1698

Jihlava

+ ?

oo František Jiří

Tripodi z Brna

20. 8. 1715

Kateřina Barbora

* 20. 4. 1701

Jihlava

Antonín Adolf

* 15. 3. 1703

Jihlava

+ 30. 3. 1768

Jihlava

oo Marie Kateřina

Kütmöglová

9. 10. 1724

* 1706 Jihlava

+ 23. 3. 1768

Jihlava

Jan Pavel

* 13. 9. 1728 Jihlava

+ 17. 10. 1808 Jihlava

Emanuel

* 4. 2. 1733 Jihlava

+ 11. 1. 1794 Jihlava

oo ?

Vincenc

* 13. 2. 1743 Jihlava

+ 15. 6. 1810 Praha

oo Aloisie Vančurová

z Řehnic 1783

* 6. 3. 1760

+ 22. 8. 1807 Plandry

Antonie

oo František Weiner

Jana Nepomucena

* 1. 2. 1786 Plandry

+ 12. 10. 1809 Chotěboř

oo Josef Jáchym Vančura

z Řehnic 1804

Aloisie Marie

* 6. 8. 1787 Plandry

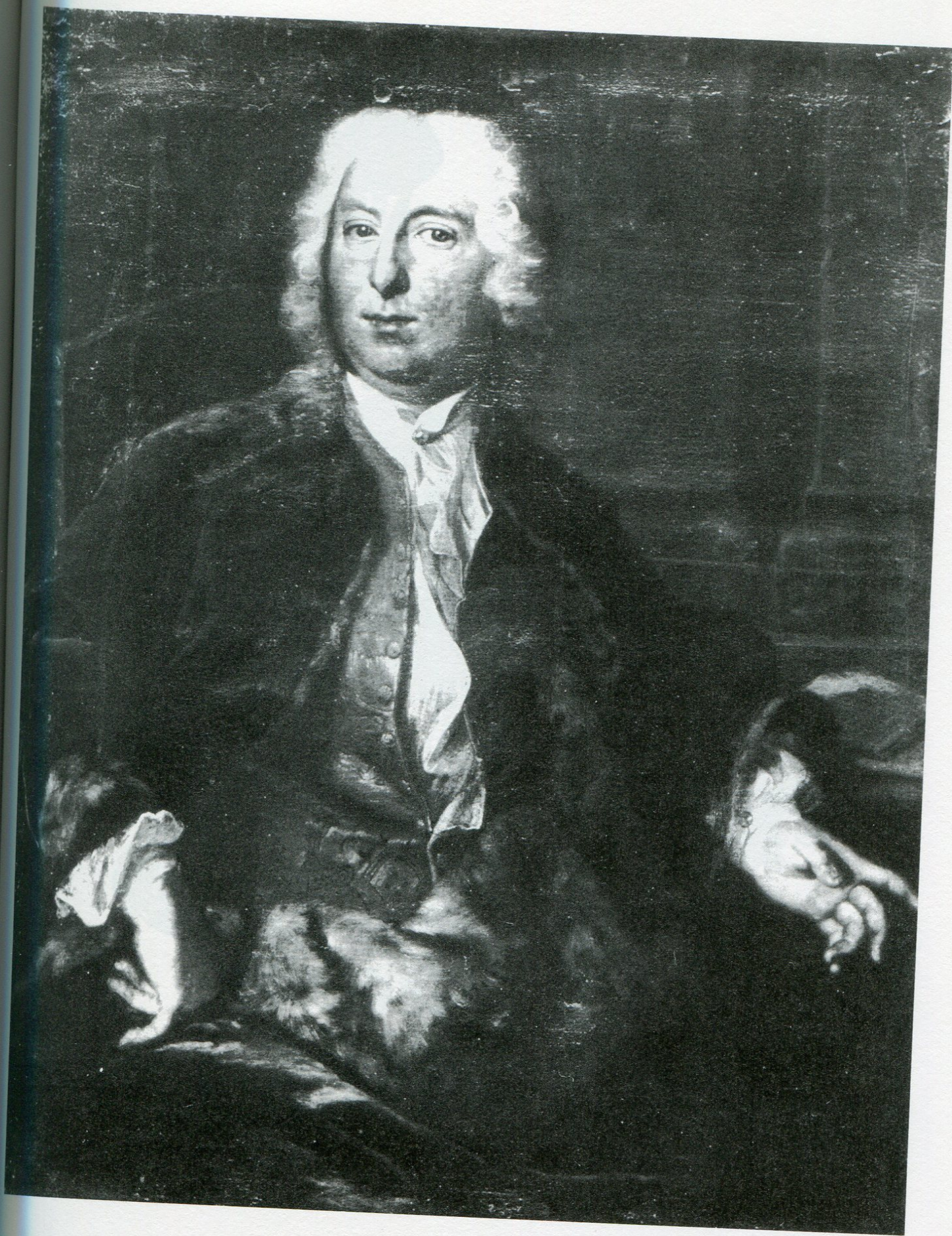
+ 26. 8. 1817

oo Emanuel Schirndinger

16. 5. 1807

Emanuel

1. Neznámý mistr, Josef Ignác Zebo z Breitenau, Čechy, kolem roku 1735. Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou. Foto Jiří Křiška.

2. Znak Josefa Ignáce Zeba z Breitenau. Reprofoto Jana Kourková.

3. Zámek v Plandrech, počátek 20. století. Fotoarchiv Muzea Vysočiny.

Dreyen indigely samb all Bith unvulafy
 nicht, gott gebe mich daff die meinigen
 nicht kunden finden oder wirt mich, bei
 die also wenn wir zolgen mit die
 die tag ist ein gese, von einem
 weseheln, und in jedem fall die
 gey bittlicher die die, nach dem
 umfang eines jedes godes mit dem
 Land zu notifizieren, mit ein eigen
 botz zu notifizieren, mit die fülle der
 und eigen eyn, und die die mein ein juch
 leben geyen, in jenen die dem gott
 witz wohl mich ein juch, und ein hoch gese

die mein frelichste die

Breitenau, den
 den 26 febr 1750
 mich die wirt

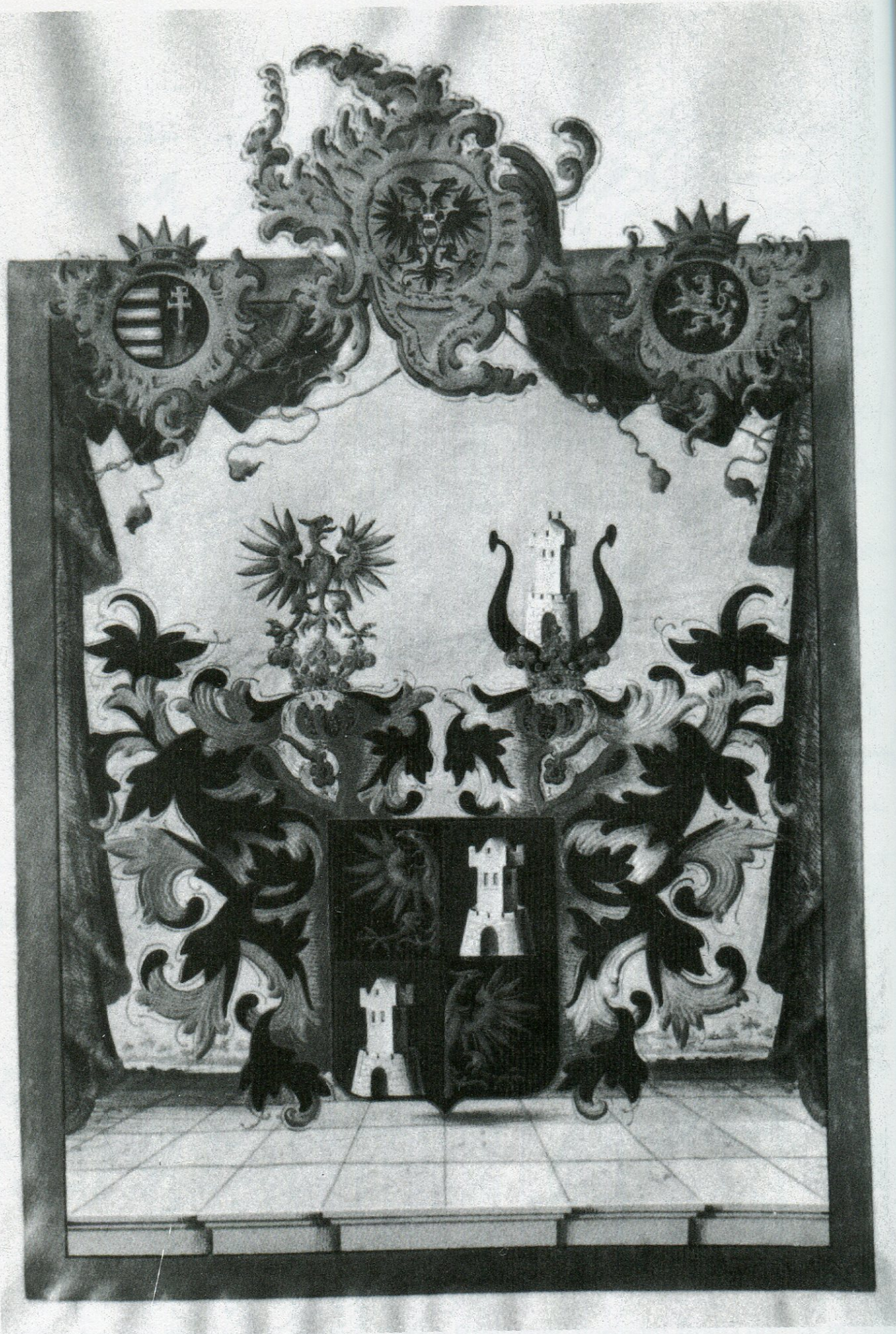
die ein juch die
 ein jeder mann
 die die die

4. Ukázka rukopisu Josefa Ignáce Zeba z Breitenau, poslední strana dopisu manželce z 26. února 1750. MZA Brno, G 301 RA Dobřenských.

6. Znak udělený Marií Terezií Antonínu Adolfu Zebovi z Brachfeldu při jeho povýšení do rytířského stavu v roce 1760. MZA Brno, G 301 RA Dobřenských.

Die Familie Zebo und ihr Handel mit Iglauer Tuch im 18. Jahrhundert

Bohumír Smutný

Auf der Grundlage des Archivmaterials aus dem Archiv der Familie Zebo von Breitenau und Brachfeld, das heutzutage als Teil der Archivbestände im Familienarchiv des Geschlechts Dobřenský von Dobřenice im Mährischen Landesarchiv Brünn aufbewahrt ist, befaßt sich der Autor mit der Tätigkeit der Brüder Josef Ignaz und Anton Adolf Zebo. Sie entstammten einer Iglauer Tuchmacherfamilie und befaßten sich mit dem Tuchhandel, der ihnen die Erhebung in den Adelstand brachte sowie das Vermögen eintrug.

Josef Ignaz Zebo (1696 - 1765) wurde im Jahre 1733 für seine Verdienste und Tuchlieferungen an die kaiserlichen Regimenter und für die Entwicklung der Manufakturherstellung von Kaiser Karel VI. in den Adelsstand erhoben und erwarb das Prädikat von Breitenau nach dem Gutshof Breitenau, den er unweit von Iglau in Böhmen kaufte. Maria Theresia erhob ihn im Jahre 1741 in den Ritterstand. In seinem Handel befaßte er sich mit umfangreichen und oft riskanten Lieferungen von Tuchen und Ausrüstungen an die kaiserliche Armee, was auch seinen finanziellen Fall bewirkte, als seine Kunden die Schulden nicht bezahlten und über sein Vermögen der Konkurs (die Krida) zugunsten der Gläubiger eröffnet wurde.

Sein Bruder Anton Adolf Zebo (1703 - 1768) betrieb seit dem Jahre 1730 die Handelsfirma seines Schwiegervaters unter dem Namen J. P. Kützmögels Witwe und Erben, die das Iglauer Tuch bis zu den Napoleonischen Kriegen in die österreichischen Länder sowie nach Südwestdeutschland lieferte. Im Jahre 1760 wurde er von Maria Theresia ebenfalls in den Ritterstand mit dem Prädikat von Brachfeld erhoben, das er nach der ausgestorbenen Iglauer nobilitierten Familie Heusler von Brachfeld erhielt. Nach seinem Tod setzte sein Sohn Johann Paul Zebo von Brachfeld, der Besitzer des Herrschaftsgutes Chotěboř in Böhmen, die Handelstätigkeit fort.

Für die Unternehmer und Handelsleute in der Periode der Vorindustrialisierung war es typisch, daß sie einen Teil des erworbenen Kapitals in Grund und Boden thesaurierten und nur wenige der nächsten Generationen an die Entwicklung der Fabrikherzeugung kontinuierlich anknüpften. Die Familie Zebo starb zu Beginn des 19. Jahrhunderts in männlicher Linie aus und mit den Napoleonischen Kriegen ging auch der Zeitraum der großen Prosperität der Iglauer zukunftmäßigen Tuchmacherei zu Ende, die der progressiveren fabrikmäßigen Tucherzeugung in anderen Gebieten Mährens weichen mußte.

Übersetzung: Alena Jakubičková

Adresa autora:

**PhDr. Bohumír Smutný, Moravský zemský archiv, Žerotínovo náměstí 3/5,
656 01 Brno**